

VZDĚLÁVATELSKÉ LISTY

01 | BŘEZEN 2020

SOKOL V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ

3-6

SOKOL V BOSNĚ

Počátky Sokola
v Bosně
a Hercegovině

7-9

DVA VÝSTŘELY

Následky
sarajevského
atentátu

10-11

MEZI VÁLKAMI

Období 1918–1941

12

ZESTÁTNĚNÍ SOKOLA

Převrat v roce 1929

13-14

OH 1984

Zimní olympiáda

15

PSALO SE

O Voislavu
Besaroviću

16

FEZ

Pokrývky hlavy

Vážení čtenáři,

držíte v rukou další číslo Vzdělavatelských listů a možná si kladete otázku, proč je jejich tématem Sokol v Bosně a Hercegovině. B-H jsem poprvé navštívila, když mi byly čtyři roky. Tehdy jsem jela s rodiči poprvé k moři do Jugoslávie. Téměř nic mi už nezůstalo v paměti. Podruhé jsem se tam vrátila v roce 2011 s exkurzí studentů pomocných věd historických a archivního studia, a ačkoli jsme tenkrát navštívili jen Sarajevo a Mostar, věděla jsem, že je to země, do které se chci vrátit. Trvalo mi to dalších osm let. Loni na jaře jsem opět vyjela s archiváři na exkurzi do Srbska, Kosova a Černé Hory. Pro svůj referát, který jsem četla při delším přejezdu autobusem, jsem si vybrala česko-srbské vztahy. Samozřejmě abych svým kolegům mohla mimo jiné přiblížit vlivy českého Sokola na ten balkánský. V bělehradském archivu nám ukázali originál telegramu, kterým Rakousko-Uhersko vyhlásilo Srbsku válku. Telegram je zařazen na seznamu UNESCO. V létě jsme s manželem vyrazili do B-H hor, a jak je mým zvykem před každou dovolenou, načítala jsem si historii této země. Čtyři pohoří, která jsme prochodili, byla opravdu krásná a klidná, do této země se nevydává moc turistů. Je to i tím, že některá místa jsou po poslední válce stále ještě zaminovaná. Nicméně nám nezbyl čas pořádně si prochodit Sarajevo. A tak jsem se na podzim minulého roku vydala na Balkán potřeť a tentokrát se zaměřila na informace ryze o B-H Sokole. Asi před dvěma lety jsme darem do sokolských sbírek dostali fotografii, která je na titulní stránce. Fotka je to výjimečná a vyzařuje z ní balkánská atmosféra. Když jsem ji vyndala z krabice, hned jsem si ji představila na titulce. Měla jsem jasno, jedny Vzdělavatelské listy musím věnovat této zemi. Dějiny Bosny a Hercegoviny v uplynulých 150 letech jsou komplikované, je to území několika náboženství a několika znesvářených etnik. Psát o Sokole a vynechat historické pozadí je proto nemožné. Vážení čtenáři, přeji vám zajímavé počtení, které vás třeba inspiroje, abyste tuto zemi také navštívili.

Kateřina Pohlová,
jednatelka Vzdělavatelského odboru ČOS

Vedeme energii těm, kteří ji násobí

Časopis SOKOL – Vzdělavatelské listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
| Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 332, e-mail: jhorka@sokol.eu
| Redakce: Jana Horká, Kateřina Pohlová | Tisk: Tiskárna V&H Print Hlávko s.r.o. | Informace o časopisu podává
a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají
autoři. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky upravovat, krátit nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718
| Na titulní straně Sokol Rogatica 1909.

Sokolové ve Foči

SOKOL V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ

Text: Kateřina Pohlová, Vzdělávací odbor ČOS | **Foto:** Archiv ČOS, archiv autora

Geneze sokolské činnosti na území B-H má několik paralel jak s českým Sokolem, tak se Sokolem jihoslovanským. Od roku 1878 využívá Rakousko-Uhersko slábnoucího vlivu Osmanské říše a vstupuje do země k nelibosti jejích obyvatel. V době, kdy se sokolská idea dostává do B-H, je v okolních zemích – Srbsku, Slovinsku a Chorvatsku – už zakořeněna. Na konci 19. století je tělocvik a cvičení v Bosně teprve na začátku a jeho protagonisté si dobře uvědomují, že se jedná o činnost, ke

kteří se dají lákat jak mladí, tak i zaostalý bosenský venkov, a právě skrze sokolské družení je možné vychovávat obyvatele k národnímu uvědomění namířenému právě proti Rakousku-Uhersku, které B-H anektuje (1908). Rakouské úřady jsou si toho vědomy a snaží se rozvoji Sokola co nejvíce zamezit. Během první světové války platí rčení, že co sokol, to zrádce monarchie. Zásadní změny došlo v zemi k rozvoji služeb a průmyslu. Postavilo se mnoho kilometrů železniční

sítě, zlepšila se infrastruktura, firmy zde zakládaly své pobočky, dokonce v Sarajevu vyjela v roce 1884 první tramvaj. Po celé zemi se stavěly moderní budovy (i s orientálními prvky), spousta z nich je od známého českého architekta Karla Paříka. Specifičnost sokolské činnosti v dané oblasti je v zakládání protialkoholických jednot. Ještě dříve, než se začalo myslet na národní uvědomění obyvatel, bylo potřeba omezit zdejší nešvar, a to alkoholismus. A opět v posilování tělesného ducha se viděl způsob, jak vést lidi k abstinenci. Další zvláštnosti sokolské činnosti vycházející z rázovitosti kraje najdeme v období, kdy je B-H součástí SHS. Kromě jednot se zakládají tzv. selské čtyry. Jsou hlavně na vesnici a jejich činnost spočívá také v rozvoji venkova. Sokolové sázejí stromky a vzdělávají místní sedláky a zemědělce. Na začátku jsem zmiňovala podobnost B-H se zemí Koruny české. B-H je však v mnohém jiná. Má jiný státoprávní vývoj, prochází tudíž náboženská hranice mezi katolíky a pravoslavnými, navíc je zde i zakouřený islám, před poslední válkou tu žilo i početné židovské obyvatelstvo. Tyršova myšlenka nachází své stoupence u všech zde žijících tzv. kmenů – Bosňáků, Srbů a Chorvatů, kteří doteď stále nežijí v souladu k sobě navzájem. V následujících textech se dočtete, že i právě skrze Sokol probíhaly snahy sjednotit znepřátelené etnické skupiny a náboženství.

PRVNÍ JEDNOTY A SOKOLSKÁ ČINNOST 1883-1914

FOČA

První vlaštovka tělocvičné sokolské jednoty na území B-H je ve Foči, městě ležícím na jihovýchodě Bosny. Z roku 1883 se datuje zmínka o žádosti o povolení k založení jednak spolku tělocvičného s názvem Srbský tělocvičný spolek Sokol ve Foči, jednak spolku

Kolorovaná fotografie sokolů v Srbsku z počátku 20. století

protialkoholického, takzvaného Pobratimstva. Žádost vzešla od studenta Rista Jeremiće, pozdějšího významného bosenského doktora. Rakouské úřady však ani jednu z žádostí nevyhověly. Ve vzpomínkách v časopise Sokol se dokonce dočteme, že objednané doručené nářadí se muselo zničit a spálit. Žadatelé byli navíc stíháni a sledováni. Tyto informace psané až v roce 1912 je třeba považovat za ne zcela vypovídající, neboť křivdy spáchané rakousko-uherskými úřady se zveličovaly a přeháněly. Teprve v roce 1899 byla schválena činnost spolku Pobratimstva, který bojoval s alkoholismem cvičením a vzděláváním se. V roce 1911 se tento spolek přejmenoval na Srbský Sokol. Vztah Sokola a ortodoxní církve v celé oblasti jižních Slovanů byl komplikovaný, ale v tomto případě je zřejmě církev podporovala, neboť jsou zmínky o tom, že cvičili na prostranstvích v majetku církve. Kromě cvičení podnikali sokolové výlety a horskou turistiku. V roce 1912 se již účastnili sletů v bulharské Sofii a všesokolského sletu v Praze.

MOSTAR

Druhou vlašťovkou je město známé svým kamenným mostem přes řeku Neretvu – Mostar. První zmínky o zakládajících snahách máme

zmíněné v časopise Sokol v roce 1902 od záhřebského učitele tělocviku, za rok založení srbského tělocvičného spolku se však považuje až rok následující. Jednota dostala jméno po Milošovi Obilići, hrdinovi, který podle legend usmrtil v bitvě na Kosově Poli roku 1389 sultána Murada I. Stanovy úřady schválily v dubnu 1904, proto i tento rok se někdy uvádí jako rok založení. Ke cvičení využívali sokolové místnosti hudebního spolku „Gusle“. Účastnili se všech srbských národních slavností nejen v Mostaru, ale po celé Bosně a Hercegovině. Z roku 1908 máme o jejich činnosti svědectví br. Vošického: „*Družstvo toto, na základě sokolských založené, pěstovalo ještě do nedávné doby více atletiku než cvičení na nářadí. Teprve v. slet všesokolský v Praze byl příčinou, že požádána ČOS o cvičitele, čemuž vyhověno vysláním výborného borce br. Braunera z Mladé Boleslavi. Příchodem jeho život a zájem o tělocvik tou měrou vzrostl, že nejen během několika dnů postavena tři družstva čítající po 10 mužích, ale projevena touha uspořádat veřejné cvičení ve dnech velikonočních svátků.*“ Mostarští opravdu cvičení připravili a celá sláva trvala do ranních hodin. Zmíněný cvičitel br. Brauner posílal své první dojmy z Mostaru do Prahy. V jeho vyprávění se setkáme

i s poměry národními. Zmiňuje, že kromě srbského Gymnastického družstva Obilić působí v Mostaru i Chorvatský Sokol. „*Neb jako všude v Bosně, tak i zde tvoří většinu obyvatelstva Turci, pak Hrvaté a Srbové. Žel, že není zde ještě pravého porozumění a pochopení pro myšlenku vzájemnosti slovanské a že tyto dva bratrské kmeny žijí vedle sebe v nevráživosti, osočování a podceňují vzájemně snahu a práci v táboře protivném. Těžko k pochopení.*“ A proto přece dovoluji si dnes směle tvrdit, že čím více myšlenka sokolská nabývá bude rozšíření a porozumění u obou těchto kmenů, tím dříve protivy a nepřátelství u nich vymizí.

A program Tyrše a Fügnera dobyl by právě zde nejskvělejšího vítězství.“ Stejný postoj v roce 1929 zaujme jugoslávský král Alexandr I. a shora se bude snažit sjednotit národy sokolskými idejemi.

V další zprávě br. Brauner vypráví o veřejném cvičení v Metkovići, městě v Chorvatsku, kousek od hercegovských hranic, kam se sjeli chorvatští sokolové včetně mostarských. Ti se dostavili v ranních hodinách na místo jako první. Ve výpravě bylo i šestičlenné družstvo dorostu, které zacvičilo na hrazdě. Vše probíhalo v přátelském duchu, dokud si Mostarští nevšimli na cvičišti srbského praporce mezi chorvatskými prapory. Dožadovali se jeho odstranění a vyhrožovali, že jinak nevystoupí. Přímo starosta města jim vysvětlil, že toto rozhodnutí učinil slavnostní odbor a nelze ho měnit. Přesto byl prapor na cvičišti dvakrát odstraněn. Poprvé nějakým chlapcem a podruhé paní právě z Mostaru. Toto chování svých spoluobčanů odsoudily i mostarské chorvatské noviny.

SARAJEVO

V roce 1900 byl sarajevským advokátem dr. Nikolom Mandićem založen chorvatský spolek s názvem Koturaški klub Sokol. Zpočátku si nemohli říkat Chorvatský Sokol, jelikož jim to úřady nepovolily.

Odznak chorvatských sokolů vystavený v jednom ze sarajevských muzeí

Šest let po založení se účastnili sletu v Záhřebu a o dalších šest let později přijelo 60 členů chorvatské sarajevské jednoty na všesokolský slet do Prahy.

První zmínka o srbském Sokolu v Sarajevu je k roku 1902, kdy se píše, že jednotka vzniká z velocipedistického klubu. Nic dalšího o tomto počínu není již známo. Následující zprávy se vážou až k roku 1905, kdy se v Sarajevu ustanovil další tělocvičný spolek, který přijal stejný název, jaký měly jednoty v Srbsku – Srbské gymnastické družstvo Dušan Silný. Štěpán Dušan, přezdívaný Silný, byl jedním z nejvýznamnějších srbských panovníků a vládl v první polovině 14. století. Průkopníkem tělocviku na školách a v Sokole byl Dimitrije Matejić, který se inspiroval činností v Mostaru a stal se do první světové války prvním náčelníkem.

Oddíl chorvatského Sokola v Sarajevu

MUSLIMSKÝ SOKOL

Někdy kolem roku 1909 proniká Sokol i mezi Bosňáky – Muslimy. Nejprve Muslimové cvičili společně s chorvatskými a srbskými bratry, pak si začali zakládat vlastní jednoty. Také se stávalo, že cvičitel srbského Sokola byl zároveň cvičitelem muslimské jednoty. V Mostaru byl založen Sokol při mostarské čítárně básníkem a dramatikem Osmanem Đikićem, kterého v Sarajevu následoval Avdo Sumbul. Oba byli srbskými Muslimy, kteří skrze Sokol působili na muslimskou mládež a vštěpovali jim protirakouské názory. Br. Sumbul byl členem radikální organizace Mladá Bosna. Za své protirakouské aktivity byl uvězněn v internačním táboře Arad (Rumunsko), zde roku 1915 zemřel. Jeho ostatky byly převezeny do Sarajeva, kde je po něm pojmenována i jedna z ulic. Postupně začaly vznikat další jednoty, které se chtěly včlenit pod B-H župu. Názvy jejich jednot však obsahovaly vztah k víře (v Tuzle byla například založena jednotka Islámský Sokol), proto je pod sebe nechtěli ani Chorvaté, ani Srbové. Plány na vytvoření vlastní muslimské župy zhatila první světová válka. Po ní se už jednoty nevytvořily, Bosňáci cvičili pod sjednocenou sarajevskou sokolskou jednotou. Muslimští sokolové byli i na VI. všesokolském sletu v Praze v srbské výpravě.

PERIPETIE S POJMENOVÁNÍM JEDNOT A VZNIK ŽUP

Ačkoli vznikající srbské jednoty vycházely z českého vzoru a hlásily se ke slovanskému sokolstvu, neexistovala jednotnost v pojmenování. Mostarští si do názvu dali Obiliće, sarajevští Dušana Silného, jen sokolové v Tuzle (zal. 1905) byli sokoly i podle názvu (Srbský Sokol). Jak vznikaly další jednoty, které chtěly použít některou z existujících variant pojmenování, docházelo k rozepřím a některé spolky si hájily oprávněnost pouze svého názvu. Nakonec se přece jen domluvily na společném pojme-

PROVOLÁNÍ BOSENSKO-HERCEGOVSKÉ ŽUPY OTIŠTĚNÉ V ROCE 1912 V ČASOPISE SOKOL

Drazí bratři!

Srbská sokolská župa B-H již od svého počátku stanovila sobě povinnost, aby mezi našimi sokolíky živen byl smysl proti alkoholu. Vedení sokolskou ideou velice ctíme potřebu boje proti alkoholu, neboť jest alkohol jeden z nejsilnějších a nejnebezpečnějších nepřátel našeho národa. A z té úvahy jdou již i počátky naší práce mezi sokoly, kteří jsme stanovili jako členskou povinnost sokolskou, abstinenci. Však i takto úkol náš dokonale provést jsme nemohli, ale nám do té doby znamenitě prospěl tento způsob boje proti alkoholu: U nás od několika let od r. 1909 existují družstva pro boj proti alkoholu, tzv. Pobratimstvo. Tato družstva se šíří nejen po městech, ale i po vesnicích. Jednou viděli sedláci pobratimci cvičení srbského sokolstva v bosenské Gradišce a odtud se zainteresovali o cvičení a zatoužili, aby sami také mohli cvičit. Sokolové ihned se chopili této příležitosti a ihned zvali selskou mládež do Sokola. Pokrok šířil se od vesnice k vesnici, neboť se přesvědčili, že mohli cvičiti sokolská cvičení selští mladíci v místnostech abstinentů pobratimců. Tak máme dnes kolem 14 vesnic, kde se se sokolským cvičením spojuje také abstinence. Župa sama věnuje tomuto pokroku plnou snahu dle své možnosti, i naše župa zavedla abstinenci mezi sokolskými cvičenci. Nám bude velice milo, jestliže v této práci Svaz svou zkušeností poslouží a posilní nás na cestě, která by nás vedla k úspěchu. Zdrávo!

Průkopník bosenského tělocviku
Dimitrije Matejić

nování „Srbský Sokol“ a příkladem šla právě sarajevská jednota, která se přejmenovala. Dne 26. července 1909 se v Sarajevě sešla většina tehdejších jednot v B-H (Sarajevo, Mostar, Banja Luka, Prijedor, Bosanská Gradiška a Trebinj) a ustanovily srbskou sokolskou Bosensko-hercegovinskou župu, která sdružovala všechny srbské jednoty. Sídlo župy bylo v Sarajevu. Tamější Sokol dostal za úkol vypracovat první stanovy, ty byly v listopadu téhož roku schváleny. Prvním doporučením se stalo již zmíněné jednotné pojmenování, v župě však mohly být i jednoty s vlastním názvem, ale postupně přece jen došlo ke sjednocení na Sokol. Že i v této době bylo zakládání jednot propojeno s hnutím Pobratimstva, je patrné z župního svolání, viz rámeček. Dalším tématem k řešení byl sokolský kroj. Ten vycházel z českého vzoru, jen

Sokol v Zenici

kalhoty byly dlouhé až k botám (nebyly jezdecké). Barva byla šedivější, než jak ji známe z českého prostředí, na čepici byl místo péra štětec. Jak je však patrné z fotografií a z dalších článků, obdobně jako v českých zemích se nošení kroje vyvíjelo.

CHORVATSKÝ SOKOL – ŽUPA TVRTKOVA

Poprvé se Chorvaté o Sokole dozvěděli při slavnostech v Záhřebu v roce 1866, kdy k nim přijeli cvičenci z Lublaně. První jednota vznikla kolem roku 1874 a o deset později stála v Záhřebu nová sokolovna. V roce 1904 byl ustanoven Svaz chorvatského sokolstva se zkratkou SHSD. Tento svaz chorvatských sokolských jednot na schůzi předsednictva v lednu roku 1907 podal návrh na župní zřízení. Vzniklo osm žup – ta poslední byla pojmenována župou Tvrtkovou se sídlem v Sarajevu a jednotami Banja Luka, Dolnja Tuzla, Mostar a Travnik. Tvrtko I. Kotromanić byl bosenský panovník, který jako první získal v roce 1377 titul krále. Je jedním z nejmocnějších a nejvýznamnějších vladařů v dějinách B-H. Později se vydělila zvlášť župa pro Hercegovinu Michala Viseviće se sídlem v Mostaru. Ta byla pojmenována po jednom z vládců desátého století na území Zachlumska, které polohou přibližně odpovídá ustanovené župě. Oběma župám na území B-H vláda neschválila stát se součástí chorvatského svazu. Bosenští Chorvaté byli už ve výpravě na V. všesokolský slet v Praze. 🇷🇸

Literatura: Časopis Sokol a Věstník sokolský, Spomenica II. pokrajinskog sleta Sokola Kraljevine Jugoslavije u Sarajevu, Sarajevo 1934; Svesokolski slet Beograd 1930, Slavensko sokolstvo, Bělehrad 1930.

SPRÁVNÍ VÝVOJ BOSNY A HERCEGOVINY

STŘEDOVĚK

- za bána Kulina samostatná země, snahy okolních mocností o její ovládnutí
- Štěpán Tvrtko I. Kotromanić byl bosenský král (1377–1391), později i král Srbů; nejmocnější bosenský král, od něj se odvozuje základ bosňácké identity a státu

OSMANSKÉ OBDOBÍ (1463–1878)

- Balkán byl postupně dobýván Turky, mnoho bosenských křesťanů konvertovalo k islámu; víra společně se smíšeným bosensko-tureckým obyvatelstvem je základem etnika Bosňáků (bosenských Muslimů); je to specifické pojmenování, kdy označení bosenský Muslim neznámá, že jde o stoupence islámu, ale jedná se o pojmenování jednoho z národů v Bosně

RAKOUSKO-UHERSKÁ VLÁDA (1878–1918)

- postupné upadání osmanské moci a balkánských protitureckých povstání využívá Rakousko-Uhersko, které vstupuje do země v roce 1878
- roku 1908 došlo k anexi Bosny a Hercegoviny Rakouskem-Uherskem, tím definitivně přestala být pod tureckou správou
- s anexí nesouhlasí Srbové, Chorvati ani Bosňáci žijící na území B-H

JUGOSLÁVIE

- v roce 1918 vzniklo SHS – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců
- v roce 1929 přejmenováno na Jugoslávii
- v letech 1945–1992 je Bosna a Hercegovina jednou ze šesti svazových republik socialistické Jugoslávie

Figuríny následníka trůnu Františka Ferdinanda a Žofie v muzeu v Sarajevu

Br. Stevan Žakula, náčelník župy

DVA VÝSTŘELY V SARAJEVU, CO ZAHÝBALY SVĚTEM

„Slet brněnský. Jak divně, nečekaně zapadl! Po tisících plni nadějí jsme se sjížděli, a náhle, tak brzy se rozcházíme, s duší prohrátou sice blahým teplem, ale se srdcem sevřeným a hrudí plnou tužeb neukojených. V tu chvíli, kdy zástupové opájeli se nadšením sletovým, kdy Sokol nabíral dechu, aby ukázal kouzlo své tělesné výchovy, svá oslňující prostoná, v tu chvíli byl šum slavnostní náhle přehlušen tvrdým zaskřípěním koles dějinných, zvukem příšerným, pod nímž úzkostně stáhlo se srdce člověka. Byla to zvěst o Smrti, jež letěla od úst k ústům a jež rázem udusila radost v srdcích tisíců.“ Těmito slovy br. Štěpánek popisuje atmosféru náhle přerušeno sletu, poté co se na Moravu dostala zpráva, že v Sarajevu byl spáchán atentát na nástupníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženu Žofii Chotkovou.

28. ČERVNA 1914 – SLET V BRNĚ

Do Brna se sokolové slétli poprvé právě až v roce 1914. První snahy o to byly již o dvacet let dříve, ale

úřady vždy sokolskou slavnost zakázaly. Brno v té době bylo německým městem, i proto se jednalo o celospolečenskou vlasteneckou událost, kterou s napětím sledoval celý národ, neboť nebylo vyloučeno, že dojde k větším pouličním střetům. Z důvodů národnostních i bezpečnostních nepovolily úřady konání sletu v centru města, ale v Brně – Králově Poli. Že k incidentům opravdu docházelo, na to později vzpomínal br. Páral: „Byli přepadáni bratři a sestry v krojích i ostatní účastníci sletové od brněnských ‚buršáků‘ v cereviskách (čapka, kterou nosili členové spolku Burschenschaft, pozn. aut.), a proto bylo třeba nás mladých odvážlivců brněnských za pomoci jihoslovanského studentstva, abychom tu i tam přiložili sami ruku k dílu na ochranu našich hostů. Pařeníštěm tohoto přepadání byl hlavně německý dům a okolní sady, kde často z křoví vypadala tehdejší německá ‚intelligence‘, aby přepadala české návštěvníky.“

Telegram, kterým R-U vyhlásilo Srbsku válku, od roku 2015 zapsaný v UNESCO

V neděli 28. června bylo v Brně více než 15 000 krojovaných sokolů včetně zahraničních z Vídně, Chorvatska, Srbska či Slovinska. Na sletišti dále probíhaly zkoušky, na které se mohly přijít zdarma podívat školní děti. Nechyběl ani demonstrativní průvod městem od Besedního domu ke sletišti. Ženy v průvodu nešly. Na začátku hlavního sletového programu nejdříve vystoupilo 2500 žen, na které už v ten moment hledělo téměř 100 000 párů očí. Po nich následovalo cvičení 4600 mužů, o 1000 méně, než jich bylo připraveno. Vzhledem k omezenosti místa bylo toto rozhodnutí učiněno na poslední chvíli. Pak byl slet rozpuštěn. Ze vzpomínek bosenského četníka Františka Valouš-

ka vyplývá, že telegram o atentátu přišel do Brna už během slavnostního průvodu. Zřejmě se pak čekalo na další instrukce, díky tomu se slet mohl alespoň zčásti uskutečnit. „Když jsme asi k druhé hodině odpolední přijeli do Brna, vyšel již sokolský průvod od nádraží směrem do Králova Pole. Pustili jsme se s nimi do Králova Pole takto i my. U divadla mě zastavil rakouský četník a ptal se mě ze zvědavosti, k jaké branži vlastně patřím, protože takovou uniformu dosud neviděl. Když jsem mu řekl, že jsem od bosenského četnictva, vzal si mne stranou a sdělil mně, že právě před chvílí došel telegram, že v Sarajevě zastřelili Srbové následníka trůnu Ferdinanda d'Este a jeho manželku. Požádal mne však, abych toto sdělení považoval za přísně důvěrné a ponechal si je pouze pro sebe. Jistě jsem po vyslechnutí této zprávy zbledl, protože jsem již v duchu viděl telegram odvolávající mne z dovolené zpět do Bosny. Za chvíli se již o atentátu mluvilo veřejně na ulici a slet byl rozpuštěn.“ Zatímco články o sletu z roku 1914 mluví o opravdovém smutku a zděšení diváků i účinkujících, vzpomínky na tento slet při příležitosti dalšího sletu v Brně v roce 1934 mají již jinou

rétorikou. „Černý prapor zdusil naši radost. Brněnští kulturträgtři pořádali hon na sokoly, plivali po nich, řvali: ‚Königsmörder!‘ Takřka ze sletišť nastupovali jsme k vojsku, do cizích služeb. Účast na sletě brněnském byla však mezi českými vojáky nejlepším doporučením; stačilo říct ‚Cvičil jsem na brněnském sletě‘ – a mělš důvěru všech. Bylo to i doporučením při vstupu do našeho zahraničního vojska.“

Brněnský slet nebyl jediným sletem, který byl na víkend 27.–28. června naplánován. Sokol Baťko (jedná se o lvovský ukrajinský Sokol, ve Lvově existovaly i jednoty německé) společně s dalšími tělocvičnými spolky pořádal slet na paměť sta let od narození ukrajinského básníka T. G. Ševčenko. Podle jedné z dobových zmínek i tento slet byl během svého konání přerušen.

SARAJEVSKÝ ATENTÁT

František Ferdinand d'Este se narodil 18. prosince 1863, jeho otcem byl mladší bratr císaře Františka Josefa I. arcivévoda Karel Ludvík. Ferdinando postavení v habsburské rodině se nečekaně změnilo v roce 1889 po sebevraždě korunního prince Rudolfa. Následníkem trůnu se stal

Ferdinandův otec, který zemřel v roce 1896, a následovnictví tak spadlo na Františka Ferdinanda. Roku 1900 se oženil s Žofií Chotkovou, která neměla dostatečně vysoký šlechtický původ, a Ferdinand musel podepsat prohlášení, že jejich děti nenastoupí na císařský trůn. V českém povědomí je František Ferdinand vnímán jako hrubý člověk a válečný štváč. Už před atentátem se uvažovalo, že by odbojní Srbové na Balkáně mohli být zkroceni právě vojenskou intervencí. František Ferdinand si to ale nemyslel. Věděl, v jakém stavu je armáda, která by za daných podmínek nedokázala ustát otevření front na více stranách. I pro-rokoval rozpad habsburské monarchie a vzestup národních revolucí. Vzhledem ke komplikovaným vztahům mezi národy na Balkáně a jejich neustálé řevnivosti doporučoval jen zpovzdálí přihlížet jejich roztržkám. Ironií osudu to byl právě arcivévoda František Ferdinand, jehož smrt dala zelenou k vyhlášení války Srbsku. Na počátku léta 1914 se v Bosně konaly manévry 15. a 16. armádního sboru, jichž se následník trůnu účastnil v rámci svých služebních povinností. Obecně bylo známo, že Bosna je horkou půdou a že srbský stát i bosenská srbská

Fotky odsouzených v banjaluckém procesu. Vlevo nahoře br. Besarović a vpravo nahoře br. Žakula

Sokolové na sletu v Sarajevu v roce 1934 u hrobů sarajevských atentátníků

komunita těžce nesou rakouskou anexi Bosny a Hercegoviny v roce 1908. Již před cestou existovala varování, že není dobrý nápad, aby tak vysoko postavený člen habsburské rodiny jel do Sarajeva na přehlídku rakouské armády, navíc 28. června na Vidovdan, den významného pravoslavného svátku. V tento den došlo k bitvě na Kosově poli (1389). Shodou mnoha náhod a hrubě zanedbaného a podceněného zajištění bezpečnosti pro manželský pár se mladým, nezkušeným atentátníkům podařilo dvěma ranami zavraždit jak Žofii, tak Františka Ferdinanda. V sarajevském městském muzeu, které se nachází na křižovatce, kde k vraždě došlo, píší, že šestačtyřicetiletá Žofie byla v té době těhotná. Jako reakci na atentát zaslalo Rakousko-Uhersko Srbsku ultimátum formulované tak, aby se podmínky nemohly splnit, aniž by Srbsko přišlo o svoji suverenitu. Ačkoli se srbští státníci snažili vyhnout se válce a co nejlépe zformulovat odpověď k ultimátu (diplomatickým jazykem byla francouzština, takže pečlivě vážili každé zvolené slovo), všechny požadavky přijmout nemohli. 28. července 1914 Rakousko-Uhersko vyhlásilo Srbsku válku. Začala první světová válka, při níž si balkánské národy hodně vytrpěly, ale také si toho mezi sebou hodně provedly. Přesto byly na straně vítězů a v roce 1918 vzniklo SHS – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

BOSENŠTÍ SOKOLOVÉ ZA VELKÉ VÁLKY

Jihoslovanští sokolové se po vypuknutí války ocitli na dvou stranách – na straně protivníků rakousko-uherské monarchie anebo uvnitř říše. Druhá varianta se týkala i obyvatel Bosny a Hercegoviny. Již krátce po rozpoutání války zde byly před vojenské soudy postaveny skupiny mladobosenců i jiná radikální nacionální sdružení Chorvatů i Slovinců. Bylo vyneseno několik rozsudků smrti, řada omladiny skončila v rakouských věznicích. Největší násilí a pogromy vůči Srbům

probíhaly právě v Bosně a Hercegovině. Z východního bosenského pohraničí byli Srbové sváženi do vnitrozemí a posíláni do internačních táborů, kde vlivem nedostatku jídla, špatné hygieny a nemocí hojně umírali. Už v roce 1914 byl srbský Sokol rozpuštěn a jeho členové se přidávali k chorvatskému Sokolu, než byl zakázán i ten. Srbské obyvatelstvo měly zastrašit i četné soudní procesy, z nichž největší se konal ve městě Banja Luka. Před soudem zde stanulo 156 Srbů. Mezi nimi byla bosenská inteligence, pravoslavní duchovní a samozřejmě sokolové. Ti byli souzeni za velezradu. Tou byla podle rozsudků spolupráce se sokoly v Srbsku a s Obranou národa, polovojenským sdružením vzniklým v Srbsku, jehož snahou bylo přičlenění B-H a realizování koncepce tzv. Velkého Srbska (více v článku Psalo se před). Výsledky a vyšetřování probíhaly od roku 1914 a v dubnu 1916 padly rozsudky pro cca 50 sokolských činovníků. K smrti byl odsouzen starosta župy Mostar br. Čedo Milić, starosta župy Sarajevo br. Besarović dostal 18 let těžkého žaláře. Stevan Žakula dostal nejprve šest let, ale za náčelnictví v sarajevské župě mu byl trest zvýšen na deset let. Před smrtí zachránila odsouzené milost udělená novým císařem Karlem I. Odsouzení měli také platit Rakousku společné odškodné a byl jim zkonfiskován majetek.

HRDINOVÉ NEBO VRAZI

Po roce 1918 byl most v Sarajevu, u něhož zemřel František Ferdinand, přejmenován po atentátníkovi, stejně tak se Gavrilo Princip v textech občas vyskytuje u názvu Sarajevské sokolské župy. Vzhledem ke svému nízkému věku nemohl být odsouzen k smrti, byl zavřen v terezínské Malé pevnosti, kde v roce 1918 zemřel. O dva roky později byly jeho ostatky převezeny do Sarajeva, kde na ortodoxním hřbitově stojí kaple na památku vidovdanských mučedníků. Součástí tohoto pomníku je i hrob Avda Sumbula, zakladatele muslimské sokolské jednoty v Sara-

Skleněná tabule se zmenšeným vyobrazením pomníku obětem sarajevského atentátu u Latinského mostu

jevu, ten ale stojí u jedné z mešit. Když se čeští sokolové v roce 1934 účastnili sletu v Sarajevu, byla do programu zařazena i pietní vzpomínka u hrobů skupiny kolem atentátu. V roce 1927 poslal Sokol v Terezíně sokolské Sarajevské župě větvíčku z lípy Svobody zasazené po převratu v Československu. „*Touto pozorností Sokol v Terezíně vzpomněl památky posledního pobytu života Principa a jeho druhů v terezínské věznici. Župa Sarajevská tuto pozornost vděčně uvítala a drahocennou památku dala do náležité úschovy.*“ Na památku Žofie a Františka Ferdinanda byl u mostu postaven vysoký pomník, který byl hned po válce demontován. Jeden čas byly na chodníku též umělecky ztvárněné stopy jejich vraha, které zničila poslední bosenská válka. Cedulka s informací se v průběhu času také měnila. Dnes je zde v úrovni kolen zasazena dvojjazyčná tabule s nápisem, co se zde stalo, most se jmenuje Latinský a je u něj postavena skleněná deska s vyobrazením rozebraného pomníku, kterou občas někdo rozbije. Podle některých by se tedy měly vrátit na chodník i stopy atentátníka. Za deset let to všechno může zas úplně jinak. ☹

Literatura: Časopis JAS 1934; Časopis Sokol 1914; F. Valoušek, *Vzpomínky na Bosnu*, Brno 1999; *Spomenica II. pokrajinskog sleta Sokola Kraljevine Jugoslavije u Sarajevu*, Sarajevo 1934.

Slet v Sarajevu 1934

Sokolská četa z Nevesinje

V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Už v červnu 1914 na schůzi v Záhřebu připravovali jihoslovanští sokolové sjednocení svého sokolstva. Došlo k němu ale až po válce v lednu 1919. Vytvořil se Sokolský svaz Srbů, Chorvatů a Slovinců s 16 župami, 254 jednotami a 40 000 členy. V tomto uskupení se účastnil VII. všesokolského sletu v Praze a prvního sletu tohoto svazu v Lublani (1922). Na

území B-H vznikly župy s centry v Mostaru, Sarajevě, Tuzle, Banja Luce a v Užici, městě v Srbsku, ale s oblastí zasahující i do Bosny. Později se vlivem politických poměrů odštěpil chorvatský Sokol a založil si vlastní svaz. Na konci roku 1929 král Alexandr I. všechny tělocvičné a tělovýchovné organizace rozpustil a založil polostátní Sokol království Jugoslávie.

Na ustavující lednovou schůzi svazu byl za tehdejší ještě Bosensko-hercegovinskou župu vyslán její starosta Vojislav Besarović, na základě zde schválené reformy pozdější starosta Sarajevské župy. Na jednání se definovala sokolská náplň činnosti, která neměla spočívat pouze ve cvičení, ale „aby jednoty byly

střediskem organizace mravní, aby se organizace mravní provedla všemi řadami, stavy a póly našeho národa“. Za tímto účelem vznikly tzv. (selské) čety, „které mají obstarávat všeobecně potřebné práce ve svých bydlištích, jako jsou např. čištění ulic, nakládání a skládání zboží z vagónů, opravování železničních tratí, práce polní atd.“. Vznikly i čety sokolského dorostu, který se měl starat o menší, chudé děti ve svých bydlištích. Sokol tedy hrál důležitou roli v oblasti zdravotní (např. se pořizovaly lékárničky), sociální, rozvojové, vzdělávací, spolkové a stavební – např. čety v Sarajevské župě postavily dřevěný 70m most přes řeku Bosnu. Taktéž se obnovili sokolští pobratimci, kteří měli bojovat proti nadměrnému pití alkoholu. V roce 1936 měla župa Niš 261 čet, nejvíce ze všech žup. Oproti tomu Mostarská župa měla 151 čet a 30 jednot s celkovým počtem 11 682 členů. Práce v župách se plánovaly na pětiletá období. Během těchto tzv. sokolských Petrových pětiletok chtěli členové župy v Mostaru postavit 63 sokolských domů, 33 letních cvičišť, pořídit 25 praporů, zalesnit 32 klášterních dvorců a 64 hřbitovů, vysázet

Odznak k otevření sokolovny

У години 1929. жупа броји петнаест друштава. Жупа има ова друштва:

ДРУШТВО	ЧЛАНОВА	ЧЛАНИЦА	СВЕГА
Сарајево	427	98	525
Зеница	138	12	150
Нобо Сарајево	71	6	77
Какањ—Зрмча	69	11	80
Вареш—Мајдан	46	14	60
Пале	52	3	55
Горажде	100	8	108
Рогатица	94	19	113
Фојница	83	8	91
Бреза	96	4	100
Бугојно	98	17	115
Фоча	66	15	81
Високо	49	10	59
Јајце	161	11	172
Травник	86	13	99
Укупно	1.636	249	1.885

Seznam jednot v župě Sarajevo

69 stromů věnovaných králi a 32 Petrových hájů, odhalit 13 pomníků a 15 pamětních desek, zřídit 115 veřejných a 406 soukromých studní, 77 ulic, 82 nocleháren, 22 národních seřadišť, vysázet zeleninou 1094 zahrad, 494 ovocných sadů, obstarat 388 přeslic a 2400 včelích úlů, zřídit 18 ovocných školek a 8 sýpek, 834 hnojišť a pro 409 domů obstarat plivátka a rohože na boty. Bohužel zmíněná pětiletka začala v roce 1937, takže je téměř jisté, že tyto plány zhatila druhá světová válka. Po přečtení tohoto kuriózního výčtu nepřekvapí informace, že župa Mostar měla ve směru výchovy sokolstva v četách nejlepší výsledky, a proto na toto téma školoila členy z jiných žup. Čety se také účastnily různých sletů, jak výpravami, tak i společným cvičením. Díky podpoře od království se jim dostávalo finanční pomoci od ministerstev a mohly využívat bezplatně dopravu k sokolským činnostem. Jednotám i četám bylo k vytápění tělocvičen bezplatně přidělováno uhlí ze státních dolů. Pro hornatou a chudou Hercegovinu existovaly veřejné sbírky. Místní Sokol byl podporován též Československou obcí sokolskou, do Prahy v rámci různých stipendií jezdili jugoslávští sokolové.

SLETY V SARAJEVU 1924 A 1934

Na počest deseti let od vidovdanských událostí v Sarajevu se rozhodl jihoslovanský svaz uspořádat III. pokrajinský slet právě zde. Do této doby se tady

žádný větší slet nekonal. Sletišť bylo umístěno proti Zemskému muzeu, výstavní budově dostavěné v roce 1913, kterou navrhoval český rodák Karel Pařík. Dlouhá slavnostní třída z centra města směrem ke sletišti byla vyzdobena vysokými stožáry s vlajícími prapory. V pátek večer šel městem pochodňový průvod, na kopcích kolem města hořely ohně a občas se objevil i ohňostroj. Druhý den starosta župy Sarajevo br. Besarović převzal prapor věnovaný králem. Slet byl v neděli zakončen společným posezením na ploše sletišť. Druhý větší slet se v Sarajevě konal o deset let později. Nebyl to slet Jugoslávského Sokola, ale jen bosenských žup. Jela na něj velká výprava z Československa. Mezi zahajovacími ceremoniemi byl rozestavný běh s hořící pochodní ze Sarajeva do Topola, ke hrobu krále Petra Osvoboditele. Zúčastnilo se jej 3000 běžců. Sletišť bylo navrženo pro 3000 cvičenců a 10 000 diváků. Součástí byla i výstava, kde se prezentoval vývoj Sokola v B-H. Sletišť se tentokrát nestavělo na zelné louce, ale posloužilo hřiště sportovního klubu Slavie. Výpravu z Československa vedl místostarosta ČOS br. Truhlář. Během sletu se konaly také soutěže dechových hudebních sborů.

BOSENSKÉ SOKOLOVNY

Na území B-H se postavilo mnoho sokolských domů, za všechny zde

zmiňme dva. První stavbou je unikátní sokolovna v Sarajevu. První snahy o její postavení byly hned v roce 1918, ale nakonec se začalo stavět poté, co stát daroval pozemek a peníze. Když byla sokolovna v 30. letech dostavěna, stala se nejmodernějším tělocvičným domem v celé Jugoslávii. Do dnešních dnů slouží ke sportovním účelům a řadí se mezi národní památky Bosny a Hercegoviny. Druhá stavba se nachází v Bijeljině a podle informací z internetu byla v minulém roce prohlášena za národní památku. Podle fotografií je budova v žalostném stavu, ale měla by se v současné době opravovat. Chcete-li se podívat, zda rekonstrukce probíhá v pořádku, můžete využít nabídky, která byla otištěna v roce 1920 v časopise Sokol: „Sokol v Bijeljině v Bosně, SHS, umístí bratry učitele, úředníky poštovní nebo bankovní, řemeslníky, zvláště kováře – dotyční byli by zároveň učitelé tělocviku na tamějším gymnasiu. Kdo mohl by vyučovati zpěvu, má přednost. Nabídky zašlete taj. úřadu na č. j. 8599.“^⑤

Literatura: Časopis Sokol a Věstník sokolský.

ZESTÁTNĚNÍ SOKOLSKÉ ORGANIZACE

Po nástupu komunistů v Československé republice k moci v roce 1948 došlo k sjednocení tělocvičných spolků, sportovních svazů a klubů pod jednu hlavičku – Jednotnou tělovýchovnou organizaci Sokol. Málokdo ale ví, že obdobná situace nastala v Jugoslávii na konci roku 1929. V tento rok s podporou armády omezil král Alexandr I. moc parlamentu a ústavy. Tento krok učinil po vyostřeném konfliktu na půdě parlamentu, kde došlo ke střelbě na dva chorvatské poslance. Byly zakázány politické strany založené na národnostním, náboženském nebo teritoriálním základě. Království SHS bylo přejmenováno na Království Jugoslávie. Změny se týkaly i nového správního rozčlenění státu.

Dne 6. prosince 1929 byl vydán zákon, který začíná slovy: „*My, Alexandr I., z milosti Boží a z vůle národa král Jugoslávie, na návrh našeho ministra školství i ministra vojska a námořnictva a po vyslechnutí naší ministerské rady předpisujeme a prohlašujeme Zákon o založení Sokola království Jugoslávie.*“ Zákon měl 14 bodů. Sokolskými jednotkami zůstaly svaz, župy a jednoty. Výbor svazu byl jmenován ministrem školství a námořnictva, starosta a výbor svazu řídil činnost Sokola a jmenoval výbory žup. V bodě 12 je nařízeno, že dosavadní jednoty v Jugoslávském Sokole, Chorvatském Sokole, Orlu a Srbském Sokole se sjednotí a splynou pod Sokol Království Jugoslávie. Pokud by tak neučinily, budou zrušeny. Ačkoli tento článek začíná přirovnáním Sokola v Československu v roce 1948, situace na Balkáně byla jiná. Komunisté zde čelili silným represím ze strany režimu. Po převratu na začátku roku 1929 zde eskalovaly etnické konflikty a právě opoziční chorvatské síly se formovaly kolem Chorvatského

Sokola, který byl i značně militantní a měl velký vliv na venkově. I srbští odpůrci nastoleného nedemokratického režimu se sdružovali kolem Sokola a paradoxně se začali v této věci sbližovat s chorvatskými sokoly. Vláda se právě tímto krokem snažila odpolitizovat Sokol a předejít tak vzniku silné nekontrolovatelné opozice. Navíc sokolská myšlenka si od poloviny 19. století našla stoupence napříč celou Jugoslávií bez

rozdílu etnické příslušnosti, víry či území. Mohla tak být ideálním spojovacím prvkem mezi balkánskými kmeny, ostatně tak se o Sokole na Balkáně vyjadřovali i první cvičitelé z Čech na tomto území. A tak k tomu přistupoval i král Alexandr I. Jeho syn Petr, budoucí král, už od útlého věku chodil v sokolském kroji a ten měl i na pohřbu svého otce, který zemřel po atentátu v Marseille (1934). Využití Sokola k propagování jugoslávské jednoty je vidět i na plakátě, kde princ Petr stojí v popředí a za ním jdou mladí sokolové, nicméně tu proklamovanou jednotu kazí pravoslavný kostel v pozadí, symbol srbství.

O nastolených změnách pravidelně informoval český denní tisk. Ke změnám se vyjadřoval br. Gangl, starosta Jihoslovanského sokolského svazu. Ten zestátnění nekritizoval, naopak k němu zaujímal vstřícné stanovisko (např. Národní listy). Do vzniklé situace se vložila i československá vláda, které záleželo na dobrých vztazích s Jugoslávií (Malá dohoda). Ministr zahraničí Edvard Beneš intervenoval u ČOS, aby nebyla příliš kritická ve svých prohlášeních a v nadcházejícím sjezdu neučinila ukvapené usnesení.

V časopise Sokol psal k situaci na Balkáně br. Pelikán, jenž vyjádřil politování nad tím, že zákon přišel náhle a ČOS ani JSS (Jihoslovanský svaz sokolstva) nebyly dopředu informovány. Jeho slova, která jsou stále aktuální a důležitá, cituji: „*Bylo by více než předčasné uvažovati dnes o tom, lze-li Sokol Království Jugoslávie považovati za organizaci úplně sokolskou v duchu Tyršově a Fügnerově, či nikoli. K tomu nám chybí ještě některé velmi nutné předpoklady, z nichž na prvním místě jsou stanovy nového svazu, duch, jímž bude řízen. Rozhodně ovšem nesmíme pustit ze zřetele, že jednou ze základních složek sokolské myšlenky je také demokracie, volnost a svoboda. Jedno je však jisto již dnes, totiž, že pouhé jméno nemůže zaručit žádné organizaci na světě, že bude skutečně sokolskou a ostatními sokolskými organizacemi za takovou také uznávanou, neboť mnohé činy mohou býti v pravdě sokolské, aniž by se tak jmenovaly, a naopak, i pod sokolským jménem může se vyvíjet činnost zcela odporující sokolství.*“ ©

Literatura: Časopis Sokol 1929; J. Škerlová, Politická opozice v Království SHS (Jugoslávii) v letech 1929–1931 a postoj Československa, in: *Slovanský přehled*, 3, Praha 2014.

Bobová dráha nad Sarajevem

LESK A ZAŠLÁ SLÁVA XIV. ZIMNÍCH OLYMPIJSKÝCH HER V SARAJEVU 1984

Text: Martin Klement, Vzdělávací odbor ČOS

Doznívají poslední tóny Ravelova Bolera. Angličtí krasobruslaři Jayne Torvillová a Christopher Dean zakončují své dramatické taneční vystoupení efektním pádem na ledovou plochu, publikum v sarajevském stadionu Zetra propuká v nadšené ovace a po chvíli vidí na světelné tabuli něco, co do té doby a také nikdy poté už nikdo nespatriil: devětkrát známku 6,0. Tenkrát asi žádného z diváků nenapadlo, že za osm let bude stadion svědkem jiných, smutných událostí.

NEJISTÉ HRV

K rozhodnutí, aby se XIV. zimní olympijské hry roku 1984 uskutečnily v jugoslávském Sarajevu, dospěl Mezinárodní olympijský výbor na svém zasedání v Aténách. Zpráva o výsledku hlasování vyvolala nemalý údiv. Tehdy téměř půlmilionové Sarajevo se jen těsně prosadilo proti favorizovanému Sapporu a stalo se prvním východoevropským městem, které mělo pořádat zimní olympijské hry. Ihned vyvstaly pochybnosti, zda hlavní město Jugoslávie zvládne organizaci takto náročného podniku. Značně nestabilní Socialistická federativní republika Jugoslávie sestávala z šesti svazových republik,

jejichž dezintegrace pokročila roku 1980 po smrti dosavadního prezidenta Josipa Broze Tita. Jugoslávie na tom nebyla nejlépe ani ekonomicky. Hospodářství bylo zatížené dluhy a záviselo na importu. Chyběla i vhodná infrastruktura: na konci 70. let mělo Sarajevo jen jednu multifunkční halu, zvanou Skenderija. Zimní sporty totiž v Jugoslávii nebyly příliš rozšířené. Například jízda na saních či bobech tu prý patřila k téměř neznámým disciplínám.

SOCIALISTICKÝ RÁZ

Bylo tudíž zapotřebí značných financí a velkého úsilí, aby hry neskončily fiaskem. Kasa orga-

nizačního komitétu se nakonec naplnila nejen díky darům Jugoslávců a zahraničních koncernů, ale také rozhodnutím sarajevských obyvatel, že po dobu pěti let budou odvádět příspěvek ve výši 2,5 procenta ze svých platů. Vzhledem k tomu, že zdanění zůstávalo poměrně nízké, nebyl v Jugoslávii takovýto způsob financování neobvyklý. Finanční obětavost obyvatel Sarajeva však byla v rámci propagace náležitě vyzdvihována stejně jako práce tisíců brigádníků, bez jejichž nasazení by zřejmě nebylo možné včas dokončit všechna sportoviště. K nim se kromě haly Zetra řadily především igmanské planiny, kde

Olympijský stadion Zetra dnes při sarajevském derby

se konaly jak skoky na lyžích, tak běžecké a biatlonové závody. Též během samotných her se pořadatelé spoléhali na spolupráci Sarajevských. Od třetího dne akce totiž začalo hustě sněžit a dopravní kalamitu se údajně podařilo zažehnat jen díky tisícům lidí, kteří na výzvu městského rozhlasu začali uklízet chodníky. Zadostiučněním jim možná byla skutečnost, že se v obchodech po dobu her nabízelo netradiční zboží, například ananasy.

TVÁŘE HER

Zimních olympijských her v Sarajevu se zúčastnilo 1272 sportovců z tehdy rekordních 49 zemí. Vedle krasobruslařského tanečního páru Torvillová–Dean se o senzaci postaral zejména kanadský rychlobruslař Gaétan Boucher, který získal dvě zlaté a jednu bronzovou medaili. Ještě většího úspěchu dosáhla východoněmecká rychlobruslařka Karin Enkeová. Té se podařilo vybojovat dvě zlaté a dvě stříbrné medaile. Další zlatou medaili si Německá demokratická republika připsala díky krasobruslařce Katarině Wittové, která o čtyři roky později zvítězí rovněž v Calgary se slavnou performancí na hudbu z Bizetovy Carmen. Proslula též dvojčata Phil a Steve Mahreovi. Společně totiž obsadili první a druhé místo ve slalomu. Pro jugoslávské diváky se stal hrdinou Jure Franko, jenž svým druhým místem v obřím slalomu

získal pro Jugoslávii vůbec první medaili ze zimních olympijských her. Kromě zimních sportovců se do Sarajeva dostavily i jiné významné osobnosti, mezi nimi třeba anglická princezna Anna, švédský král Gustav XVI., šachový mistr světa Anatolij Karpov a Juan Antonio Samaranch, jenž na nich poprvé vystupoval ve funkci prezidenta Mezinárodního olympijského výboru. Nesmazatelně se do paměti vryl především vlk Vučko, šibalsky pokukující maskot her.

ŠEST MEDAILÍ PRO ČESKOSLOVENSKO

Ačkoli se československá výprava ze Sarajeva vracela bez zlaté medaile, byly výkony závodníků hodnoceny velmi pozitivně. Se dvěma stříbrnými a čtyřmi bronzovými medailemi dosáhli českoslovenští reprezentanti devátého místa v pořadí národů, to znamená do té doby nejlepšího umístění na zimních olympijských hrách. Dvě medaile – jednu stříbrnou a jednu bronzovou – přitom získala běžkařka Květoslava Jeriová. O druhou stříbrnou medaili se zasloužilo hokejové mužstvo, které v boji o zlato podlehló týmu ze SSSR 0:2. Třetí místo obsadil ve své disciplíně krasobruslař Jozef Sabovčík, jehož excelentně provedený trojitý axel-paulsen prý „působil jako bomba“. Třetí skončila ve sjezdu také Olga Charvátová. Jak stojí v reprezentativní publikaci o sarajevských hrách z roku 1985, dosáhla tak his-

torického úspěchu, neboť „jako první sjezdařka ze socialistické země vybojovala olympijskou medaili“. Poslední bronzová medaile se na konto Československa dostala díky 109 metrů dlouhému skoku lyžaře Pavla Ploce. „Sarajevské hry,“ psalo se ve zmíněné publikaci z roku 1985, „jsou povzbuzením i závazkem pro ty, kteří se už připravují na XV. zimní olympijské hry v roce 1988 v Calgary.“ Z nich si však Českoslovenští sportovci odvezli jen jednu stříbrnou a dvě bronzové medaile.

ZMIZELÁ MÍSTA

Již během výstavby olympijských sportovišť a odpovídajícího zázemí se údajně pamatovalo na to, jak by stavby mohly sloužit po ukončení her. Do olympijské vesnice v Mojmilu se měly nastěhovat téměř tři tisíce rodin a také u dalších objektů se počítalo s plným využitím. Zpočátku vše skutečně fungovalo podle plánu. Například roku 1987 hostilo Sarajevo světový pohár v alpském lyžování a v témže roce se ve stadionu Zetra konalo evropské mistrovství v krasobruslení. Všem u však učinila přítrž válka mezi lety 1991 a 1995. Během obléhání Sarajeva se bobová a sáňkařská dráha proměnily v sídlo bosensko-srbské artilerie; tam, kde se v roce 1984 konaly závody ve sjezdovém lyžování, se nyní nacházela bosensko-srbská vojenská základna. Stadion Zetra byl rozbombardován již v květnu roku 1992 a z jeho dřevěných sedaček se vyráběly rakve pro mrtvé civilisty. Z olympijské vesnice se stalo město duchů. Domy v Mojmilu se po skončení války podařilo zrekonstruovat a znovu vybudován byl za výrazné finanční pomoci Mezinárodního olympijského výboru i stadion Zetra. V roce 2010 byl pojmenován po zesnulém Juanu Antoniu Samaranchovi, jenž někdejší stadion Zetra roku 1982 slavnostně otevřel a který v něm při závěrečné ceremonii olympijských her svou řeč ukončil slovy: „Do videnija, zdravo Sarajevo!“

PSALO SE O VOJISLAVU BESAROVÍČI PŘED 109 LETY

Jednou ze sokolských bosenských osobností je starosta župy Sarajevo Vojislav Besarovič. Narodil se v roce 1883 a jeho život se dá přirovnat k mnoha obdobným příběhům českých sokolů. Stál u zrodu Sokola v B-H a i díky němu existuje několik článků, jež nám přibližují sokolské počátky v jeho zemi a z nichž jsme pro tyto Vzdělávatelské listy také čerpali informace. Dobový úryvek z novin, který jsme vybrali, je z Národních listů o pobytu br. Besaroviče v Praze. Už z této skutečnosti a z obsahu článku je patrné, že se u nás stal známou osobností. Za první světové války byl v banjaluckém procesu odsouzen za velezradu k několika letům vězení. Konkrétně

byl obžalován za tyto skutky: 1) práce v srbském Sokole v Bosně a spolupráce se Sokolem v Srbsku; 2) člen výboru srbského sokolstva v Bělehradě, úzká spolupráce s též odsouzeným sokolem Popovičem; 3) vyslal členy župy B-H na sněm svazu sokolských jednot „Dušan Silný“ v Bělehradě, kde byli i delegáti Národní obrany a kde se řešily i politické věci; 4) šířil mezi členy Sokola časopis Četnik; 5) Psal články a šířil mezi členy Sokola ideu „Velkého Srbska“ – připojení B-H k Srbsku. Po válce byl poslancem parlamentu Bosny a Hercegoviny, poslancem Národní rady SHS v Záhřebu, členem hlavního výboru Národní rady SHS pro Bosnu a Hercegovinu, členem delegace Království SHS na mírové konferenci v Saint-Germain nebo místostarostou města Sarajeva. Za druhé světové války byl členem skupiny, která se snažila vyjednat o podmínkách ve vztahu mezi B-H a Německem. Ačkoli mu bylo doporučováno, aby zemi opustil, neučinil tak. Návrh skupiny nebyl akceptován a ustašovci její členy buď rovnou popravili, nebo poslali do koncentračního tábora v Jadovnu, které se nacházelo na území Nezávislého státu Chorvat-

sko – loutkové země třetí říše pod vládou ustašovců. Vojislav Besarovič zemřel v červenci 1941.

Milá návštěva. V Praze prodlévá milý host dr. Vojislav Besarovič, tajník trgoваčke i obrtničke komore za Bosnu a Hercegovinu, za účelem odborného studia u zdejší obchodní komory. Besarovič jest starostou Bosensko-herceg. župy a Sokola sarajevského a jeho cítění sokolské jest tak čisté a ideální, že naplniti musí každého radostí opravdovou. Jeho první krok v Praze směřoval do tělocvičny Sokola Pražského, kde ihned odložil šaty a nastoupil mezi cvičence. Zdrží se v Praze celý měsíc a této doby chce využít nejen ke studiu odbornému, nýbrž i ke zdokonalení se v „sokolštině“. Rozhovořili jsme se s ním o sokolských poměrech bosenských. Věř, že věc sokolská pevně zakotví v obyvatelstvu zemí zabraných, které má k ní dobré porozumění i lásku. Myšlenka sokolská razí si jen pozvolna další cestu a daří se jí po většině mezi obyvatelstvem městským. Většinu členstva tvoří řemeslníci a živnostníci, tedy vrstvy střední. Inteligence stojí dosud stranou. Vláda neklade činnosti jednot sokolských žádných překážek. Br. Besarovič pochvaloval si, že v Sokole sarajevském, kde cvičí průměrně 30 cvičenců, pracuje též několik českých řemeslníků a živnostníků jako cvičitelé. Sokolové srbští a chorvatští žijí v poměrech velice přátelských, navštěvují i podporují se navzájem. O nějaké nevráživosti není ani stopy. „To my v Sokole neznáme“ – dodal Besarovič – a „snad ani nepoznáme“. V Bosně a Hercegovině jest celkem 25 jednot sokolských, sdružených v župě Bosensko-hercegovinské. Nejstarší jednoty jsou v Sarajevě, Tusle, Mostaru a Banjaluce. V měsíci červenci vyšle župa 10–15 cvičenců do Prahy, aby absolvovali cvičitelskou školu České obce sokolské. Národní listy 7. 1. 1911. ☺

FEZ MÍSTO ČAPKY

Na titulní stránce jsou sokolové s fezem na hlavě. Sokolský kroj a úbor napříč světem měl své teritoriální zvláštnosti a rozdíly, které jsou nejvíce patrné právě na zvoleném pokrytí hlavy. Vidět je to u sokolů polských, makedonských, slovinských a dalších. Sokolové na zmíněné fotce sice mají cvičební úbor totožný s Tyršovým, ale že se jedná o cvičence z Bosny a Hercegoviny, prozradí právě pokrývka hlavy typická pro tuto oblast. Dnes je fez, stejně jako široké kalhoty, ve společnosti vnímán jako součást oblečení charakteristická pro muslimy. Skutečnost je ale jiná. V balkánských zemích byl fez naopak považován za součást národního oblečení a nosili jej příslušníci všech sociálních vrstev a náboženství – pravoslavní, katolíci, muslimové i židé. Fez byl v Turecku zaveden zákonem v roce 1829, aby potíral náboženskou i sociální příslušnost, která se dávala najevo právě i různými pokrývkami hlavy. Díky nošení fezu tak úředníci i ostatní muži měli od té doby vypadat před panovníkem i jeden před druhým úplně stejně. Fez, frak a kalhoty se nově staly uniformou oficiálních tříd. Tento zákon našel příznivce, ale i odpůrce, a to jak v nižších vrstvách, které tím vyjadřovaly svou dělnickou pospolitost, tak i mezi bohatými, ti zas kupovali drahé a honosné oblečení. Časem se v Bosně stal fez oblíbeným bez ohledu na náboženskou příslušnost. Mohli jste v něm potkat židy, popa, muslimy i františkánské mnichy. Po anexi Bosny a Hercegoviny byl fez zaveden i v rakousko-uherské armádě pro bosenské vojáky a poddůstojníky. V jednom příběhu z námořnického prostředí se bosenský kadet obával, že pokud by ho otec, který jej měl navštívit, spatřil bez fezu na hlavě, mohl by se ho

zříct. Přání bylo vyslyšeno a kadet získal dočasné povolení k nošení fezu u námořnictva. Zajímavostí také je, že po anexi padl návrh na sjednocení uniformy pro vojáky z B-H. Tuto změnu zavrhl František Ferdinand d'Este, který vyjádřil přání, aby jednotky z těchto zemí nadále nosily fezy. To platilo až do konce první světové války, jak je vidět na mnoha fotografiích. Zajímavé vzpomínky na fez vypráví Ludvík Kuba ve svých knihách z balkánských cest: „Rozhodl jsem se pro fez, který v Bosně kryje hlavu katolíka, pravoslavného i muslima. Mně sice dával vzezření Turka, ale to bylo jen dobře. Také se mi zdál fez v tamních poměrech náboženských – abych tak řekl – střední geometrickou měrou, neboť jen pravoslavní a katolíci se navzájem nesnášeli, kdežto s Turky obojí byli za dobře. Poznal jsem na své kůži, jak pohlíží došlá ‚intelligence‘ na zdejší tuzemský živel, za nějž mě pak považovali. Už mnohý vrátný či sluha v některém hotelu prozradil mi svým jednáním, jak povýšené stanovisko sluší zaujmouti ‚kulturträgrům‘ při okupaci nějaké země k domácímu živlu.“

A jedna zajímavost na závěr. V roce 1805 se začaly fezy vyrábět ve Strakoniciích a v druhé polovině 19. století strakonická firma ovládala veškerý trh, vyráběla na sedmdesát druhů fezů všech barevných odstínů. Výrobky se vyvážely do Ameriky, Afriky a Asie. ☺

Literatura: A. Ljuca, Země fezů, in: *Etnické komunity, lidé Bosny a Hercegoviny*, Praha 2014; L. Kuba, *Čtení o Bosně a Hercegovině*, Praha 1937.

Bosenští vojáci v I. světové válce

Pokrývka, kterou ke kroji nosily ženy

Sokolská šajkača